

но актуальні наукові завдання та запропоновано шляхи вирішення окремих як теоретичних, так і практичних проблем теорії держави та права.

О. Дашковська, доктор юридичних наук, доцент кафедри загальнотеоретичних дисциплін Полтавського факультету Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого;
В. Колісник, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права України Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

Корисне науково-навчальне видання в галузі конституційного права

Конституційне право України є динамічною галуззю, на яку повсякденно відчувається попит, насамперед у політичних колах. Пояснень цьому є досить багато, адже країна, здобувши незалежність, знаходиться в пошуках оптимального шляху свого подальшого розвитку та не може обійтися без нових наукових розробок у галузі державотворення, і, перш за все, розробок у сфері політико-правових реформ. Разом з тим серед завдань конституційного права є не лише доктринальне супроводження оновлення конституційного ладу, а й підвищення загального рівня правової культури як пересічних громадян, так і посадовців. Адже лише в тому разі, коли цінності сучасного конституціоналізму, такі, як верховенство права, періодичні демократичні вибори, поділ влади, політичний та економічний плюралізм, гарантування основних прав, будуть сприйняті та визнані переважною більшістю населення, можна буде говорити про наявність серйозних передумов для побудови на теренах нашої країни демократичної, правової держави.

Безсумнівно, що цій вагомій державотворчій меті служать видання навчального характеру, яких останнім часом почало з'являтися дедалі більше. Однак не всі вони відповідають високому званню підручника чи навчального посібника вищої школи, попри те переважна більшість з них становлять певну користь та цікавість не тільки для науковців та студентів, а й нефахової аудиторії, яка виявляє інтерес до питань конституційно-правової тематики.

На цьому фоні не можна не відмітити рецензоване академічне видання за авторства О. В. Скрипнюка¹. Як зазначено в анотації до «Курсу сучасного конституційного права України», воно розраховане на широке коло читачів, серед яких зазначаються не тільки викладачі юридичних факультетів та студенти, а й науковці та державні службовці. Аналіз тексту запропонованого курсу свідчить про те, що автор намагався викласти матеріал таким чином, щоб він був доступний усім, хто цікавиться розвитком конституційних процесів у країні. Слід відзначити, що зміст рецензованої роботи цілком виправдовує ту назву, яку їй надав автор. Рецензована робота не є підручником у власному сенсі слова, але водночас придатна для використання у навчальному процесі. У цьому, насамперед, і полягає науковий інтерес, який викликає її видання.

До інших позитивних рис роботи академіка О. В. Скрипнюка слід віднести архітектуру видання. Автор поділив увесь матеріал на дві частини. Перша «Загальна частина» включає в себе такі блоки: «Конституційне право як галузь права і наука», «Система конституційного права України», «Джерела конституційного права України», «Основи теорії Конституції України», «Конституційно-правові відносини», «Конституційно-правова відповідальність», «Конституційне право України та конституційне право Європейського Союзу», «Конституційне право як наука і навчальна дисципліна». У даному випадку виникає запитання відносно потреби у дублюванні питань аналізу конституційного права як науки, притому, що у першому підрозділі під назвою «Конституційне право як галузь права і наука» автор зосереджує свою увагу виключно на аналізі конституційного права як системи норм права.

Вже на цьому етапі відзначаємо оригінальний підхід О. В. Скрипнюка у питанні донесення до читача власної позиції із складних питань конституційного права: автор щоразу намагається ознайомити читача із найбільш широким спектром поглядів, що існують у науці відносно тієї чи іншої проблеми, і поряд з цим висловлює своє бачення вирішення такого наукового завдання. Видання у цьому аспекті видається схожим не тільки на навчальний посібник, а й на реферативно-аналітичне видання, яке може мати користь для підготовки студентів до практичних занять, виконання ними індивідуальної, в тому числі і магістерської роботи із курсу конституційного права.

¹ Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України : академічне видання / О. В. Скрипнюк. – Х. : Право, 2009. – 468 с.

Водночас можемо висловити побажання при наступних перевиданнях роботи спиратися не тільки на вітчизняну джерельну базу (хоча, слід визнати той факт, що останнім часом, вона стає все більш ґрунтовною та різнобічною), а й на роботи вчених-конституціоналістів США, Західної Європи та Російської Федерації, особливо в частині аналізу теоретичних проблем конституційного права.

Загальна частина курсу містить низку плідних та оригінальних ідей. Так, вельми позитивним у цій частині є виклад автором матеріалу, присвяченого історії конституційного права та його соціальному призначенню (с. 19–27). Плідною є думка автора про те, що «поряд із комунікаційною функцією конституційне право України має також пізнавальні функції, даючи змогу вченим-правознавцям, політичним і громадським діячам, а також усім зацікавленим особам виявити реалії та перспективи побудови правової, соціальної держави» (с. 26–27).

Досить цікавим і нестандартним є також погляд автора на правосуб'єктність Українського народу як ключового суб'єкта конституційного права. Насамперед, акцентується увага на тому, що «зміст конституційної правосуб'єктності Українського народу визначається його правами та обов'язками» (с. 92). Причому О. В. Скрипнюк виділяє політичні, економічні права та права у духовній сфері. До останніх пропонується віднести право народу «на державну мову, релігію, церкву, національну ідеологію, освіту, науку, на утворення загальнонаціональної та галузевих наукових академій» (с. 93). Це положення краще було б розглянути окремо та в узгодженні із традиційною концепцією характеристики народу-суверена як носія установчої влади.

Другою складовою академічного видання є «Особлива частина», яка у свою чергу складається із двох глав — «Конституційне матеріальне право України» та «Конституційне процесуальне право України».

У межах першої глави автор викладає матеріал, присвячений основним інститутам конституційного права України, таким, як основи конституційного ладу, адміністративно-територіальний устрій України, конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні, форми безпосередньої демократії в Україні, статус парламенту України, статус Президента України, статус органів судової влади та прокуратури, статус місцевого самоврядування.

Слід вітати свіжий підхід у викладенні матеріалу, присвяченому конституційним основам Української держави: окремо розглядаються питання конституційних основ демократизації політичного режиму в

Україні й конституційних основ національної безпеки та оборони України. У першому з названих підрозділів автор аналізує загальні питання демократичного врядування, а також ті проблеми, які існують на шляху утвердження в Україні демократичної та правової державності. У другому підрозділі досліджується суб'єктно-об'єктний склад механізму захисту національної безпеки України із конституційно-правової точки зору.

Розкриваючи зміст існуючого конституційного ладу, О. В. Скрипнюк аналізує його ключові засади, причому робить це крізь призму класифікації їх на конституційні основи державного ладу та конституційні основи суспільного ладу (окремо розглядаючи конституційні основи розвитку громадянського суспільства в Україні). Такий підхід був досить традиційним для радянської науки державного права, і автор відверто говорить про те, що у вітчизняній юридичній науці вчені не виправдано уникають визначення категорії «конституційні основи державного ладу» (с. 157). Разом з тим, поважаючи позицію автора, хотілося б полемізувати з приводу того, що державний лад України окрім функціональних основ держави включає в себе також економічні, соціальні та культурні (духовні) основи (с. 157).

Іншою достатньо дискусійною тезою є позиція автора щодо розуміння змісту принципу верховенства права. Суперечливим виглядає тлумачення верховенства права як пріоритетності права як щодо держави та політики, так і щодо «економіки, культури та інших інститутів держави, а також щодо інших регуляторів суспільних відносин — моралі, звичаїв, традиції тощо». Таке суперечливе розуміння верховенства права не дає змоги чітко усвідомити значення принципів рівності, справедливості, гуманізму, пропорційності та інших складових «rule of law» у державному та суспільному житті, а також механізм впливу політики, економіки, культури на формування права.

Як зазначалося раніше, автор виділяє у складі конституційного права матеріальну та процесуальну складові. Такий розподіл останнім часом має характер тенденції у вітчизняній публічно-правовій науці. Аналогічним чином О. В. Скрипнюк будує матеріал і у власній роботі. Хотілося б звернути увагу на проблему виділення в окрему підгалузь чи навіть галузь конституційно-процесуального права.

Насамперед, незважаючи на те, що наукова розвідка у цій царині здійснюється протягом останніх 15 років, до останнього часу не запропоновано жодного чіткого розуміння предмета конституційно-

процесуального права як критерію його відокремлення в системі національного права. Так, як і в цьому випадку, автор, аналізуючи думки вітчизняних учених, не дає власного бачення предмета конституційно-процесуального права, а лише зупиняється на розкритті змісту такого явища, як «конституційний процес», — «це важлива складова системи національного конституційного права, що об'єднує процесуальні норми конституційного права, на основі яких між суб'єктами конституційного процесу виникають, змінюються та припиняються правовідносини, які передбачають виникнення конституційних спорів і їх обов'язкове судове вирішення» (с. 436).

Ми звернули увагу на складні питання виокремлення конституційно-процесуального права, оскільки такий підхід починає останнім часом домінувати в юридичній освіті та науці. З'являються навіть окремі підручники з конституційно-процесуального права з абсолютно надуманим змістом та такими малозрозумілими структурними складовими, як «адміністративно-територіальний процес» тощо. При цьому самі автори таких навчальних видань не можуть пояснити, у чому полягає принципова відмінність конституційно-процесуального права від конституційного права, і на яких підставах можна розривати конституційно-правовий матеріал, виокремлюючи в ньому суто процесуальні норми. Це призводить до того, що в одну систему включають абсолютно різні за своїм змістом та правовою природою процедури з питань громадянства, виборчі процедури, процедури у конституційному судочинстві, процедури з питань адміністративно-територіального устрою тощо. У результаті ті самі автори видають підручники з конституційного права та конституційно-процесуального права, включаючи до обох норми конституційного права, які мають процесуальний характер.

У цьому контексті слід вітати зважений підхід О. В. Скрипнюка, який лише окреслює теоретичні проблеми започаткування «Конституційно-процесуального права» як окремої навчальної дисципліни та відповідного виокремлення конституційно-процесуального права в публічному праві України.

Загальний висновок по рецензованій роботі полягає в тому, що Скрипнюку Олександрю Васильовичу вдалося написати цікаве та ґрунтовне навчальне видання з конституційного права України, в якому висвітлюється широкий спектр складних питань конституційно-правового розвитку України із аналізом відповідної монографічної та

навчальної літератури. Переконані, що це видання стане корисним не тільки у навчальному процесі, а й у практичній діяльності народних депутатів України, депутатів місцевих рад, державних службовців та інших осіб, які цікавляться конституційно-правовою проблематикою.

М. В. Цвік, академік АПрН України,
доктор юридичних наук, професор;

Ю. М. Грошевий, академік АПрН України,
доктор юридичних наук, професор;

Ю. Г. Барабаш, доктор юридичних наук, доцент